

A Csendes-óceán déli fertályán, nyolcszáz kilométerre Chile partjaitól van egy félelmetesen függőleges, tizenegy kilométer hosszú és hat kilométer széles vulkáni sziget, amelyet több millió tengeri madár és több ezer medvefóka népesít

14 Jonathan Franzen

TÁVOLABBRA

A Robinson Crusoe,

David Foster Wallace és

a magány szigete

be, de ember nem él rajta, kivéve a melegebb hónapokat, amikor maroknyi halász megy el oda homárt fogni. Az embernek ahhoz, hogy elérje a szigetet, amely hivatalosan az Alejandro Selkirk nevet viseli, Santiagóból egy nyolcszemélyes, hetente kétszer közlekedő gépen, el kell repülnie egy százhatvan kilométerre keletre fekvő sziget-

getre. Aztán a leszállópályától kis, nyitott hajóval kell elmennie a szigetcsoport egyetlen falujába, meg kell várnia az egyik hajót, amely alkalmanként megteszi a tizenkét órás utat, majd gyakran tovább kell várakoznia, esetleg napokig is, amíg az időjárás lehetővé teszi, hogy a sziklás partra lépjen. A hatvanas években a chilei turizmusért felelős tisztviselők átnevezték a szigetet Alexander Selkirk, a skót kalandor után, akinek magányos élete a szigeten valószínűleg Daniel Defoe *Robinson Crusoe* című regényének alapjául szolgált, de a helyiek még mindig az eredeti nevét használják: Más Afuera – Távolabbra.

A tavalyi ősz végén nekem is távolabbra kellett mennem. Akkor már négy hónapja egyfolytában népszerűsítettem egy regényt, akaratomat veszítve haladtam végig a programjaimon, és egyre inkább úgy éreztem magam, mint egy media player lejátszási jelzőjén a rombusz alakú jel. Magántörténetem lényeges elemei akartak elhalni bennem, mert túl gyakran beszéltem róluk. És minden reggel a nikotinnak meg a koffeinnek ugyanaz a felpörgető adagja; minden este ugyanaz az ostrom az elektronikus levelezésben; minden éjjel ugyanaz az ivás ugyanazért az agyzsibbasztó örömeért. Egyszer aztán, miután olvastam Más Afueráról, kezdtem elképzelni, hogy megszőköm, és magamban leszek ott, mint Selkirk, a sziget belsejében, ahol még időszakosan sem él senki.

Arra is gondoltam, hogy míg ott vagyok, talán jó lenne, ha újraolvasnám azt a könyvet, amelyet általában az első angol regénynek tartanak. A *Robinson Crusoe* a radikális individualizmus nagyszerű, korai dokumentuma, egy mindennapi ember története, aki ügyessége és lelki ereje révén túléli a végletes elszigeteltséget. Az individualizmussal társított regényvállalkozás – a jelentés keresése a realista narratívában – a kultúra uralkodó irodalmi módszerévé vált a következő három évszázadban. Crusoe hangja hallható Jane Eyre, a föld alatti

ember, a láthatatlan ember és a sartré-i Roquentin hangjában. Mindezek a történetek valaha izgalomba hoztak, és az újdonság ígérését hordozó „regény” szóban ott maradt az ifjúkori élményeknek az a magával ragadó emléke, hogy órákig tudok csendesen ülni, és soha nem gondolok arra, hogy unatkozom. Ian Watt *A regény felemelkedése* című klasszikusában összefüggésbe hozta a 15 regényírás tizenharmadik századi bimbózását azzal, hogy azok a nők, akik felszabadultak a hagyományos házimunka terhe alól, és ezért túl sok idejük maradt, egyre jobban igényelték az otthoni szórakozást. Watt szerint a regény az unalom hamvaiból emelkedett fel igen egyenes úton. Én pedig az unalomtól szenvedtem. Minél jobban hajszoljuk a kikapcsolódást, annál hatástalanebb lesz annak bármely formája, úgyhogy emelnem kellett a különböző adagokat addig, míg ráébredtem, hogy tízpercenként nézem meg az e-mailjeimet, a dohány mennyisége egyre nő, az esti két italom felkúszik négyre, és oly nagyfokú jártasságra teszek szert a számítógépes pasziánszban, hogy céloim már nem egy, hanem kettő vagy több játszma megnyerése sorozatban – valamiféle metajátékos lettem, akít már nem a kártyajáték, hanem a nyerési és veszteségi szériák nyűgöznek le. A legrosszabb nyerési sorozatom eddig nyolc játszma.

Elintézttem, hogy felvegyenek egy Más Afuerára tartó kis hajóra, amelyet néhány vállalkozó szellemű botanikus bérelt ki. Aztán kisebbfajta fogyasztói orgiát engedtem meg magamnak a R.E.I. túraszaküzletben, ahol a crusoé-i romantika ultrakönnyű túlélő felszerelések polcai közt lakozik, valamint talán a vadonbéli civilizáció olyan jelképei közt is, mint amilyen a rozsdamentes acélból készült martinis pohár a lecsavarhatatlan talpával. Egy új hátizsákon, sátron és késen kívül felszereltem magam vadonatúj specialitásokkal is, úgymint egy szilikonperemes műanyagtányérral, amely, ha a szélét felhajlítják, tálkává változik, a jóddal sterilizált víz ízét közömbösítő tablettákkal, egy mikroszálás törülközővel, amely csodálatosan apró tasakba gyömöszölhető, fagyasztva szárított, vegán biochilivel és egy törhetetlen vinállal. Hatalmas készleteket halmoztam fel különböző diófélékből, tonhalból és proteinszeletből is, mert azt mondták, ha az idő rosszra fordul, akkor bizonytalan ideig Más Afuerán ragadhatok.

A Santiagóba való indulásom előtti estén meglátogattam Karent, David Foster Wallace özvegyét. Amikor készültem eljönni tőle, váratlanul arra kért, hogy vigyek magammal egy keveset David hamvaiból, és szórjam szét Más Afuerán. Azt mondtam, jó, ő pedig elővett egy ősi, apró könyv formájú gyufaskatulyát, beletett egy kis hamut, és azt mondta, tetszik neki a gondolat, hogy David egy része egy távoli és lakatlan szigeten nyugszik majd. Amikor elhajtottam a háztól, csak akkor ébredtem rá, hogy legalább annyira az én kedvemért adta a hamvakat, mint az övéért vagy Davidéért. Tudta, mert elmondtam neki, hogy a magam elől való menekülésnek ez az állapota nem sokkal David halála után, két évvel ezelőtt

kezdődött. Akkoriban úgy döntöttem, nem foglalkozom az általam olyannyira szeretett ember szörnyű öngyilkosságával, inkább a dühben meg a munkában keresek menedéket. Most azonban, hogy a munka elkészült, nehezemre esett figyelmen kívül hagynom azt a körülményt, hogy öngyilkosságának egyik

16 értelmezése szerint David az unalom és amiatt halt meg, mert kétségbe ejtette leendő regényeinek minősége. Új keletű unalmam keserves oldala: köze lehet-e ennek ahhoz, hogy megszegtem a magamnak tett ígéretet? Azt az ígéretet, hogy miután befejezem a könyvem, hagyom, hogy ne csak múló fájdalmat és tartós dühöt érezek David halála miatt.

Így hát január utolsó reggelén megérkeztem Más Afuera La Cuchara (A Kanál) néven ismert helyére, ezer méterrel a tenger szintje fölött. Volt nálam jegyzetfüzet, távcső, a *Robinson Crusoe* puhafedelű kiadása, a David hamvait tartalmazó kis skatulya, hátizsák a tábori felszereléssel, a sziget furcsán pontatlan térképe, de se alkohol, se dohány, se számítógép. Attól eltekintve, hogy nem magam kapaszkodtam fel, hanem egy fiatal parkórt követtem, meg egy öszvért, amely cipelte a hátizsákom, és többek erősködésére magammal vittem egy rádióadó-vevőt, egy tízéves GPS-készüléket, egy mobiltelefont meg több tartalékkelemet is, teljes elszigeteltségben, magamban voltam.

Első élményem a *Robinson Crusoe*-ról abból az időből ered, amikor apám felolvasta nekem. A *nyomorultak* mellett ez volt az egyetlen könyv, ami valamit jelentett neki. Abból, hogy mekkora örömet merített a felolvasásból, világos, hogy igencsak azonosította magát *Crusoe*-val, ahogy Jean Valjeannel is (akinek nevét a maga autodidakta módján „Dzsín Vel Dzsín”-nek ejtette). *Crusoe*-hoz hasonlóan apám is elszigeteltnek érezte magát az emberek között, eltökélten mértékletes módon élt, hitt a nyugati civilizáció felsőbbrendűségében más kultúrák „barbárságával” szemben, a természetre úgy tekintett, mint olyasvalamire, amit le kell igázni és ki kell aknázni, s megrögzötten mindent maga csinált. Ha az ember az önfegyelme révén életben marad egy puszta szigeten, ahol kannibálok veszik körül, az neki maga volt a tökéletes regény. Egy kíméletlen városban született, amelyet telepes apja és bácsikái építettek, s úgy nőtt fel, hogy útépítéskén dolgozott a zord mocsárvidéken. St. Louis-i pincénkben rendes műhelye volt, amelyben köszörülte szerszámaint, javította ruháit (remekül varrt), és fából, fémből meg bőrből határozott megoldásokat rögtönzött a ház körüli problémákra. Évente többször is elvitt sátorozni a barátaimmal együtt, s miközben mi az erdőben szaladgáltunk, maga rendezte be a táborhelyet, durva, régi pokrócokból készített magának ágyat a mi bélelt hálózsákjaink mellett. Azt hiszem, bizonyos mértékig én szolgáltattam neki az ürügyet, hogy sátorozni mehessen.

Tom bátyám, aki ugyanúgy maga csinált mindent, ahogy apám, komoly hátizsákos túrázó lett, miután elment a főiskolára. Mivel én mindenben követni próbáltam Tomot, meghallgattam történeteit a coloradói meg wyomingi tíznapos, magányos túráiról, és arra vágytam, hogy magam is túrázhassak. Első lehetőségem

erre tizenhat évesen adódott, amikor rábeszéltem a szüleimet, hogy engedjenek el egy nyári tanfolyamra, amely azt a nevet viselte, hogy „Nyugati táborozás”. Weidman barátommal csatlakoztunk egy busznyi tizenéveshez meg nevelőtanárhoz, és két hétig „tanulmányokat” folytattunk a Sziklás-hegységben. Tom ósdi, piros Gerry hátizsákját vittem magammal, és hogy jegyzeteket készíthessek némiképp találmokra választott témámról, a zuzmókról, ugyanolyan jegyzetfüzetet, mint amelyet Tom használt.

17

Az idahói Sawtooth Wildernessben a túra második napján mindannyiunkat arra kértek, hogy töltsünk el huszonnég órát magunkban. A nevelőtanárom elvitt egy ritkás sárgafenyőerdőbe, majd otthagytott, s bár derűs volt az idő, és minden biztonságosnak látszott, rövidesen rettegni kezdtem a sátramban. Ahhoz, hogy ráébredjek az élet ürességére és a létezés borzalmára, néhány órára nyilván meg kellett fosztani engem az emberi társaságtól. Másnap megtudtam, hogy Weidman, bár nyolc hónappal idősebb nálam, olyan magányosnak érezte magát, hogy visszagyalogolt az alaptábor látótávolságába. Én azért bírtam ki – továbbá azért éreztem, hogy egy nappal tovább is egyedül tudnék maradni –, mert írtam:

„Július 3., csütörtök. Ma este naplót kezdek. Ha bárki olvassa, bízom benne, hogy megbocsát, amiért túl sokat használok az egyes szám első személyt. Nem tudom kiküszöbölni. Mert én írom ezt.

Amikor délután visszatértem a tűzhöz, egy pillanatig úgy éreztem, hogy alumíniumbőgrém a barátom, aki egy kövön üldögél és engem néz...

Egy bizonyos légy (legalábbis azt hiszem, hogy ugyanaz volt), délután jó darabig zúgott a fejem körül. Egy idő után már nem úgy gondoltam rá mint bosszantó, utálatos rovarra & tudat alatt arra jutottam, hogy olyan ellenség, akit tényleg eléggé kedvelek, és csak játszadozunk egymással.

Szintén ma délután (ez volt a fő tevékenységem), kiültem egy szikla szélére, hogy megpróbáljam szonettbe foglalni életem különböző céljait, amelyeket különböző időpontokban látok (3 cél – akár a nézőpontok). Persze most már látom, hogy ezt még prózában sem tudom megcsinálni, úgyhogy tényleg hibavaló dolog volt. Közben azonban arra a meggyőződésre jutottam, hogy az élet csak időpocsékolás vagy valami ilyesmi. Annyira elszomorodtam és magam alatt voltam, hogy minden gondolatomban kétségbeesés bujkált. De aztán megnéztem pár zuzmót & írtam róluk egy kicsit & megnyugodtam és rájöttem, hogy szomorúságomat nem a céltalanság okozta, hanem az, hogy nem tudom, ki vagyok, és hogy nem mutatom ki szeretetemet a szüleimnek. Közlebb jutottam a harmadik pontomhoz, de a következő gondolatom kissé elkalandozott. Arra gondoltam, a fenti dolog oka az, hogy (az élet) túl rövid. Ez persze igaz, de szomorúságomat nem ez okozta. Hirtelen beugrott: hiányzik a családom.”

Amint diagnosztizáltam a honvágyat, képessé váltam rá, hogy levélírással hangot adjak neki. A túra további részében minden nap írtam a naplóm, s azon

kaptam magam, hogy távolodom Weidmantól, és közelebb kerülök a táborlakó lányokhoz; még soha nem barátkoztam ilyen sikeresen. Az hiányzott addig, hogy félig-meddig biztos legyek a tulajdon identitásomban, és ezt azzal értem el, hogy magányomban egyes szám első személyben vettem a szöveget a papírra.

18 Ezután évekig szerettem volna még túrázni, de sosem voltam elég lelkes ahhoz, hogy ezt megvalósítsam. Végül is az az én, amelyet az írás révén fölfedeztem, nem bizonyult azonosnak Toméval. Viszont ragaszkodtam a régi Gerry hátizsákjához, bár nem volt minden célra használható, és elevenen tartottam a vadonról szőtt álmaimat azzal, hogy olyan olcsó, lényegtelen kempingcikkeket vásároltam, mint amilyen a Dr. Bronner-féle, folyékony mentás szappan, amelynek erényeit Tom időről időre dicsérte. Amikor utolsó évemben visszabuszoztam a főiskolára, beletettem a Dr. Bronnert a hátizsákba, és a palackja széttört átszálláskor, a szappan meg eláztatta a ruháimat és a könyveimet. Amikor megpróbáltam kimosni a hátizsákot a kollégium zuhanyozójában, anyaga szétmállott a kezemben.

Más Afuera, amikor a hajó odaért, nem látszott valami hívogatónak. Egyetlen térképem a szigetről a Google Earthről kinyomtatott levélméretű lap volt, és azonnal láttam, hogy derűlátóan félreértettem rajta a kontúrokat. Amik meredek domboknak látszottak, azok sziklák voltak, és amik enyhe lejtőknek tűntek, azok meredek dombok. Vagy egy tucat homárhálászakunyhó zsúfolódott össze egy hatalmas szurdok alján, amelynek két oldalán a sziget zöld hegye emelkedett ezeregyszáz méter magasan, s csúcsa egy mindent beborító felhőgomolyba nyúlt bele. Az óceán, amely meglehetősen nyugodtnak tűnt odaúton, egy résen át hatalmas hullámokban verte a kunyhók alatti sziklákat. Hogy partra jussunk, a botanikusok meg én leugrottunk egy homárhálászacsónakba, amely száz méterre megközelítette a partot. Ott a csónakos kiemelte a vízből a motort, majd megragadtunk egy bójához rögzített kötelet, és továbbhúztuk magunkat. Ahogy a sziklához közeledtünk, a csónak veszettül himbálózott, és víz ömlött be a farán, miközben a csónakos azzal küszködött, hogy rákapcsoljon bennünket egy kábelre, amely majd kivontat minket. A parton lélegzetelállító mennyiségű légy rajzott – a helyet Légy-szigetnek becézik. Hordozható magnókból észak- és dél-amerikai zene harsogott ki több kunyhó nyitott ajtaján is, és szembeszállt a szurdok meg a hidegen háborgó tenger zsarnoki hatalmával. A szörnyű légkörhöz hozzájárult még egy csontszínűre kopott, halott fákból álló liget is a kunyhók mögött.

A sziget belsejébe induló túráim társai Danilo, a fiatal parkőr, meg egy pléhpfőjájú öszvér voltak. Tekintettel a hegy meredekségére még csak színlelni sem tudtam valamiféle csalódást, hogy nem én vihetem a csomagomat. Danilo puskát szíjazott a hátára abban a reményben, hogy lelőhet egyet a behurcolt kecskék közül, amelyek túléltek, hogy egy holland környezetvédelmi alapítvány nemrégiben ki akarta irtani őket. A szürke reggeli felhők alatt, amelyek nemskára ködöt képeztek, végeérhetetlen hepehupákon haladtunk egy szurdokban,

amelyet sűrűn benőtt a homárscspadák javítására használt makkia. Csüggesztő mennyiségű, régi öszvérganéj hevert a csapáson, de mozogni csak madarakat láttunk: egy kis, szürkeszárnyú tengeririgót és több Juan Fernandez-i héját, Más Afuera öt szárazföldi madárfajából kettőnek a tagjait. A sziget az egyetlen ismert élőhelye még két érdekes vihardárnak és a világ egyik legritkább énekesmadarának, a Más Afuera-i *rayaditónak*, amelyet látni szerettem volna. Tulajdonképpen mire elhagytam Chilét, az új madárfajok figyelése volt az egyetlen tevékenység, amelyre unaloműzőként számíthattam. A rayaditók számát, melyek közül sokan a sziget Los Inocentes nevű, kis területű magaslatán élnek, ma mindössze ötszázra teszik. Rayaditót csak nagyon kevesen láttak.

Danilo meg én a vártnál gyorsabban érkeztünk meg La Cucharába, és a ködben megpillantottam az apró *refugiót*, vagyis parkórházat. Ezer métert másztunk alig több mint két óra alatt. Hallottam, hogy van egy refugio La Cucharában, de kezdetleges kunyhónak képzeltem, és nem látam előre, micsoda problémát jelent majd nekem. Meredek teteje volt, amelyet huzalok rögzítettek a földhöz, bent pedig állt egy propán-bután tűzhely, két emeletes ágy habszivacs matraccal meg gusztustalan, de használható hálózsákokkal, valamint egy szekrény, tele száraztésztával meg konzervvel; ha mást se hoztam volna, csak jódtablettát, itt akkor is életben maradnék. A refugio létezése az én amúgy is némiképp művi, magányos öfenntartási tervemet még művibbé tette, ezért elhatároztam, hogy úgy teszek, mintha a ház nem is létezne.

Danilo levette a csomagomat az öszvérről, és levezetett egy ködös ösvényen egy patakhoz, amelyben elég víz csörgedezett ahhoz, hogy kis tavat képezzen. Megkérdeztem, el lehet-e innen sétálni Los Inocenteshez. Felfelé mutatott, és így felelt: „Igen, három óra a *cordones* mentén.” Arra gondoltam, hogy megkérdem, most elmehetünk-e oda, hogy a rayaditókhoz közelebb tudjak letáborozni, de Danilón látszott, hogy már nagyon szeretne visszatérni a partra. Távozott az öszvérével meg a puskájával, és én nekiláttam *crusoe-i* feladataimnak.

Ezek közül az első az volt, hogy ivóvizet gyűjtsek és tisztítsak. Fogtam előszörős szivattyút meg egy tömlőt, követtem az ösvényt, amelyről azt gondoltam, hogy a tavacskához vezet, s amelyről tudtam, hogy nincs messzebb hetven méternél a *refugiótól*, és azonnal eltévedtem a ködben. Amikor több ösvény kipróbálása után végül megtaláltam a tavat, szivattyúm csöve megrepedt. Húsz évvel azelőtt vásároltam a szivattyút abban a hiszemben, hogy jól jön majd, ha valaha magamra maradok a vadonban, és a műanyag azóta megkeményedett. Megtöltöttem a tömlőt a kissé zavaros vízzel, majd elhatározásom dacára bementem a *refugióba*, és egy nagy fazékba öntöttem át a vizet, amelybe néhány jódtablettát tettem. Ez az egyszerű feladat valahogy egy órába telt.

Mivel már úgyis a refugióban voltam, levettem a ruhámat, amely a párában meg a ködben való mászástól átázott, és a magammal vitt vécépapírral megpróbáltam kitörölni bakancsom belsejét. Észrevettem, hogy a GPS-készülék, az egyedüli, amelyhez nem vittem tartalékelemet, valamikor bekapcsolt, és
20 egész nap fogyasztotta az energiát, ami olyan nyugtalanságot váltott ki bennem, hogy csillapításképpen további vécépapírcomókkal minden sarat és vizet feltöröltem a refugio padlójáról. Végül fölmerészkedtem egy sziklaszirtre, és megnéztem, hol üthetnék tábor a refugio öszvérganajos környezetén túl. Fejem fölött héja zuhant a levegőben; egy tengeririgó vidáman kiáltott egy szikláról. Sok gyaloglás és a prók meg a kontrák mérlegelése után letelepedtem egy mélyedésben, amely némi védelmet nyújtott a szél ellen, s amelyből nem lehetett látni a refugiót; ott piknikeztem sajttal meg szalámival.

Már négy órája voltam egyedül. Fölvertem a sátrat, sziklákhoz erősítettem a vázát, a cövekekre olyan súlyos köveket tettem nehezeknek, amilyen súlyosakat csak elbírtam, és kávé-t készítettem kis kempingfőzőmön. Visszatérve a refugioba tovább dolgoztam lábbelím szárításán, néhány percenként szünetet tartva, hogy kinyissam az ablakot, és kihajtsam a legyeket, amelyek folyton megtalálták a befelé vezető utat. Mintha a refugio komfortjától már nem tudtam volna jobban elszakadni, mint azoktól a zavaró tényezőktől, amelyek elől állítólag idemenekültem. Vittem egy újabb tömlőnyi vizet, a tűzhelyen nagy fazékban mosdóvizet melegítettem, és miután megmosdottam, egyszerűen *sokkal kellemesebb* volt, hogy odabenn törülközzem meg a mikroszálás törülközővel, majd felöltözzem, mint a sárban meg a ködben. Mivel máris ennyi alkut kötöttem, folytattam azzal, hogy levittem az egyik habszivacs matracot a hegyfokról, és betettem a sátramba. „De ennyi – mondtam fennhangon. – Ezzel vége.”

A legyek zúgásától és egy tengeririgó időnkénti kiáltásától eltekintve tökéletes csend honolt táborhelyemen. A köd néha felszállt egy kicsit, olyankor sziklás hegyoldalakat és nyirkos, páfrányos völgyeket láttam, amíg a felhőmennyezet le nem ereszkedett újra. Elővettem a jegyzetfüzetem, és papírra vettem, amit az elmúlt hét órában csináltam: vizet szereztem, ebédeltem, sátrat vertem, mosdottam. De amikor arra gondoltam, hogy vallomásosan, az „én” hangján írjak, azon kaptam magam, hogy túl elfogódott vagyok. Az elmúlt harmincöt évben nyilván nagyon hozzászoktam, hogy narráljam magam, hogy történetként éljem meg az életem, ezért a naplót most csak problémamegoldásra és önvizsgálatra tudtam használni. Még tizenöt évesen Idahóban sem írtam a kétségbeesésemről, csak miután biztonsággal túljutottam rajta, és a nekem számító történetek most még inkább azok voltak, amelyeket – válogatva, megtisztítva – utólag elmeséltem.

Másnapra azt terveztem, hogy megpróbálok megpillantani egy rayaditót. Pusttán annak tudata, hogy a madár a szigeten van, érdekessé tette a szigetet. Amikor egy új madárfaj keresésére indulok, egy jobbára elveszett eredetiség után

kutatók, mert az emberi lényekkel mára többnyire elárasztott világ maradványai még mindig csodálatosan közömbösek irántunk; ha megpillantok egy ritka madarat, amely valahogy kitarzott a költő- meg élőhelyén, az tartósan földöntúli örömmel tölt el. Másnap, határozottan el, hajnalban kelek, s ha kell, az egész napot rászánom, hogy megkeressem Los Inocentest, és visszajussak 21 onnan. Mivel felvidított e nem túl bonyolult kutatás kilátása, főztem magamnak egy tál chilit, aztán, bár még nem is alkonyult, becipzárztam magam a sátramba. A nagyon kényelmes matracon, a középiskola óta meglévő hálószékben és fejlámpával a homlokomon hozzáláttam a *Robinson Crusoe* olvasásához. Aznap első ízben éreztem boldognak magam.

A *Robinson Crusoe* egyik legnagyobb korai rajongója Jean-Jacques Rousseau volt, aki az *Émile*-ben azt írta, hogy a könyvet gyermeknevelés elsődleges anyagává kellene tenni. Rousseau a szövegcsönkítés nemes francia hagyományából kiindulva nem az egész szövegre gondolt, csak a hosszú középrészre, amelyben Robinson elmeséli, miképp maradt életben negyedszázadon át egy lakatlan szigeten. Kevés olvasó vitatná, hogy ez a regény leglenyűgözőbb része, amely mellett Robinson előtte és utána átélt kalandjai (hogy elfogja egy török kalóz, hogy visszaveri az óriási farkasok támadását) érdektelennek és megszokottnak tűnnek. A túlélési történet vonzereje részben annak köszönhető, ahogyan Robinson beszámol róla: talált „néhány kalapot, sapkát és két felemás lábbelit”,^{1*} mert mindössze ezek maradtak tengerbe fulladt társai után; ahogyan felsorolja a használható holmikat, amelyeket a hajóroncsról kiment; ahogyan elmeséli, miképp cserkészi be a szigetet benépesítő vadkecskéket; ahogyan részletezi, miképp találja ki újra az asztalosság, csónaképítés, fazekasság és kenyérsütés kezdetleges módszereit. Ám e kaland nélküli kalandokat az eleveníti meg igazán, és azt teszi őket meglepően érdekfeszítővé, hogy meg tudják ragadni az átlagolvasó képzeletét. Nekem fogalmam sincs, mit tennék, ha foglyul ejtene egy török, vagy farkasok fenyegetnének; talán túlságosan megijednék ahhoz, hogy azt tegyem, amit Robinson. De amikor az éhség, időjárás viszonyok, betegség és magány problémájának megoldásairól olvasok, akkor be vagyok vonva a narratívába, hogy elképzeljem, mit tennék, ha hasonló hajótörés érne, és hogy mérlegre tegyem, mekkora kitarás, találékonyosság és szorgalom van bennem ezek ellen. (Biztos vagyok benne, hogy apám is ezt csinálná.) Amíg a nagyvilág nem töri meg a sziget elszigeteltségét a portyázó kannibálok formájában, addig csak mi ketten vagyunk: Robinson meg az olvasója, és ez nagyon kellemes dolog. Egy több cselekménnyel telezsűfolt narratívában a Robinson mindennapi feladatait és érzéseit részletező oldalak csak olyan szöveget képeznének, amelyet Franco Moretti, a kritikus fanyarul „tölteléknek” nevez. De, mint Moretti megjegyzi, az ilyesféle „töltelék” drámai kiterjesztése volt pontosan Defoe nagy

újítása; az ilyen hétköznapi történetek a realista írás kellékeivé váltak Austennél és Flaubert-nél éppúgy, mint Updike-nál és Carvernél.

Defoe „töltelékét” keretbe foglalják és bizonyos mértékben áthatják a korábbi fő prózaformák elemei: az ókori hellenisztikus elbeszélések, melyek 22 hajótörésekről és rabszolgasorba kerülésről szóltak; a katolikus és protestáns spirituális életrajzok; a középkori és reneszánsz románcok; és a spanyol pikareszkek. Defoe műve azoknak a narratíváknak a hagyományát is követi, amelyek valós személyek eltorzított életén alapulnak vagy szándékoznak alapulni; Crusoe esetében a modell Alexander Selkirk volt. Még olyan érvek is elhangzottak, hogy Defoe valamiféle utópisztikus propagandának szánta a regényt, felmagasztalva vele Anglia úvilági gyarmatainak vallási szabadságát és gazdasági lehetőségeit. A *Robinson Crusoe* sokfélesége rávilágít annak nehézségére, sőt talán képtelenségére is, hogy a „regény felemelkedéséről” beszéljünk, és úgy állítsuk be Defoe művét, mint maga nemében az elsőt. Végtére is a *Don Quijote* több mint egy évszázaddal előbb megjelent, és nyilvánvalóan regény. És miért ne neveznénk a románcot is regénynek, mivel a tizenhetedik században széles körben jelentették meg és olvasták őket, s mivel a legtöbb európai nyelv nem tesz különbséget „románc” és „regény” közt? A korai angol regényírók gyakran kifejezetten hangsúlyozták, hogy művük nem „puszta románc”; de hát sok románcíró maga is ezt tette. Ám a tizenkilencedik század elejére, amikor Walter Scott és mások először gyűjtötték tekintélyes halmazba a műfaj legfontosabb példányait, az angoloknak nem csupán nagyon világos elképzelésük volt arról, hogy mit értenek „regényen”, hanem lefordítva ezeket nagy számban exportálták más országokba is. Már határozottan létezett egy olyan zsáner, amilyen addig nem volt. Mi tehát pontosan a regény, és miért is jelent meg a műfaj?

A legmeggyőzőbb továbbra is az a politikai-gazdasági beszámoló, amelyet Ian Watt fejtett ki ötven évvel ezelőtt. A modern regény szülőhelye történetesen Európa gazdaságilag legkiemelkedőbb és legkifinomultabb nemzetének lakhelye is egyben, s Wattnak az erről az egybeesésről szóló nyers, de erőteljes elemzése összekapcsolja a vállalkozó szellem megdicsőülését, a növekedő számú, írástudó polgárságot, mely alig várja, hogy önmagáról olvasson, a társadalmi mobilitás erősödését (ami ösztökéli az írókat, hogy aknázzák ki a benne feszülő nyugtalanságot), a munka specializálódását (ami érdekes *különbségeket* teremt a társadalomban), a régi társadalmi rend felbomlását egymástól elszigetelt csoportokra és persze – az új, kényelmes életet élő középosztály köreiben – az olvasásra fordítható szabadidő drasztikus növekedését. Ugyanakkor Anglia gyorsan szekularizálódott. A protestáns teológia lefektette az új gazdaság alapjait azzal, hogy a társadalmi rendet az önálló egyének összességéként képzelte el, akik közvetlen kapcsolatban állnak Istennel, de 1700-ra, ahogy a brit gazdaság erősödött, egyre kevésbé volt világos, hogy az egyéneknek szükségük van-e egyáltalán Istenre. Igaz, hogy – miképp bármely türelmetlen gyermekolvasókönyv

tanúsíthatja – a *Robinson Crusoe* sok lapja hősének spirituális útját ábrázolja. Robinson a szigeten megtalálja Istent, és a válságos pillanatokban többször is Hozzá fordul, szabadulásért imádkozik, és buzgón hálát ad Neki, amiért megadta ennek eszközeit. A krízisek elmúltával azonban visszatér gyakorlatias énjéhez, és elfeledkezik Istenről; a könyv végére úgy tűnik, mintha inkább a maga szorgalma és leleményessége mentené meg, mint a Gondviselés. Amikor Robinson ingadozásainak és feledékenységének történetét olvassuk, akkor azt látjuk, hogy a spirituális önéletrajz műfaja átváltozik realista fikcióvá.

23

A regény eredetének legérdekesebb vonása talán az, hogy az idők során milyen válaszokat ad az angol kultúra a valóságkérdésére: vajon egy különös történetet azért kell-e igaznak elfogadnunk, mert különös, vagy különössége annak bizonyítéka-e, hogy hamis? E kérdés még ma is nyugtalanít bennünket (tanúsítja ezt a James Frey „memoárja” körüli botrány), és minden bizonnyal nyugtalanította az embereket 1719-ben is, amikor Defoe megjelentette a *Robinson Crusoe* első és legismertebb kötetét. A szerző neve ebben sehol sem bukkant fel. A könyv ezzel a címmel jelent meg: „*Robinson Crusoe élete és különös, meglepő kalandjai... Ön-maga tolmácsolásában*”, és első olvasói közül sokan tényirodalomnak tartották a történetet. Elegen kételkedtek azonban a hitelességében ahhoz, hogy Defoe kötelességének érezze megvédeni az igazságát, amikor a következő évben megjelentette a harmadik és utolsó kötetet. Szembeállítva történetét a románcokkal, amelyekben „a történet kitalált”, azt bizonygatta, hogy az ő története „bár allegorikus, egyben valóság-hű is”, és azt állította, hogy „van egy eleven ember, méghozzá ismert is, akinek tettei képezik e kötetek igaz tárgyát”. Lévéen hogy ismerjük Defoe életét – Crusoe-hoz hasonlóan bajba került, amikor kockázatos üzleti vállalkozásokba fogott, például cibetmacskát tenyésztett a váladékából kinyerhető illatszerért, és alapos ismeretekkel bírt az elszigeteltségről az adósok börtönéből, ahová a csőd kétszer is juttatta –, és tekintettel arra a könyv más helyén tett kijelentésre, miszerint „az élet többnyire egyetemes magány, vagy annak kellene lennie”, elég kézenfekvőnek látszik a következtetés, hogy az „ismert” ember maga Defoe. (Meghökkenítő módon mindkét név végén ott az az „oe”.) Ma már úgy fogjuk fel a regényt, mint ami az író élményeit képezi le álmodozás formájában, és e felfogás felé döntő lökést jelentett, amikor Defoe puhatólózva a történeti igazságnál kevésbé szigorúra tartott igényt – a regényíró „igazságára”.

Catherine Gallagher, a kritikus, „A fikcionalitás felemelkedése” című tanulmányában érdekes paradoxont említ ezzel az igazsággal kapcsolatban: a tizenhetedik század nem csupán az a pillanat volt, amikor a regényírók, kezdve (valamiképpen) Defoe-val, megszabadultak annak színlelésétől, hogy narratíváik nem kitaláltak; az a pillanat is volt, amikor különös gondot kezdtek fordítani

arra, hogy narratíváik *ne* tűnjenek kitalátnak – amikor az életszerűség kiemelkedő jelentőségre tett szert. Gallagher-nél a paradoxon feloldása a modernitás egy másik vonásán, a kockázatvállalás szükségességén múlik. Amikor az üzlet már a befektetéstől függ, az embernek mérlegelnie kell a különböző lehetséges következményeket; amikor a házasságot már nem a szülők rendezik el előre, az embernek el kell gondolkodnia a potenciális társ erejéin. És a regény, ahogy a tizennyolcadik században kifejlődött, olyan játékteret teremtett olvasóinak, amely egyszerre volt gondolkodásra készítő és kockázatmentes. Miközben fikcionalitását hirdette, olyan hőst állított az olvasó elé, aki elég tipikus ahhoz, hogy az olvasó önmaga lehetséges változataként lássa, mégis elég sajtósághoz ahhoz, hogy ugyanakkor *ne* az olvasó legyen. A tizennyolcadik század nagy irodalmi találmánya így nem egyszerűen egy műfaj volt, hanem az e műfajjal *szemben* tanúsított attitűd. Amikor ma kezünkbe veszünk egy könyvet, lelki állapotunk – az a tudásunk, hogy az a képzelet műve; az a hajlamunk, hogy ideiglenesen higgyünk neki – valójában a regény lényegének egyik fele.

Számos új tanulmány ásta alá azt a régi elképzelést, hogy az epika minden kultúra, köztük az orális kultúrák központi műfaja. A fikció, legyen akár tündérmese, akár tanmese, mintha főleg gyerekeknek szólt volna. A premodern kultúrákban a történeteket a tájékozódás, az épülés vagy a szórakozás kedvéért olvasták, és a komolyabb irodalmi formák, a költészet és a dráma, bizonyos fokú technikai jártasságot követeltek meg. A regény azonban elérhető közelségben volt bárkinek, aki tollal meg papírral bírt, és az a fajta öröm, amit szerzett, egyedülállóan modern volt. Egy kitalált történetnek pusztán az örömeért való átélése olyan tevékenységgé vált, amelyet már felnőttek is szabadon űzhettek (még ha néha büntudattal is). Az örömszerzés érdekében való olvasás e történeti váltása olyan alapos volt, hogy ma már szinte nem is látjuk. Ahogy a regény különféle alfajokra osztódott, filmekre, TV-show-kra és a legújabb videojátékokra – ezek legtöbbször fennen hirdeti fikcionalitását, és mindegyik egyszerre kínál tipikus és sajtósághoz szerezhető szereplőket –, aligha túlzás, ha azt állítjuk, kultúránkat az különbözteti meg minden előző kultúrától, hogy átítatja a szórakoztatás. A regény mint kettősség és mint attitűd-meghatározó olyan alaposan átalakította szellemi beállítottságunkat, hogy az a veszély fenyeget, magára a regényre nincs már többé szükség.

Más Afuera testvérszigetén – amely eredetileg a Más a Tierra, azaz Közélebb a szárazföldhöz, ma pedig a Robison Crusoe nevet viseli – láttam, hogy mekkora kárt tett három kontinentális növényfaj, a makkia, a mirtusz meg a szeder, amelyek egész hegyeket és vízgyűjtő területeket lepnek be. Különösen riasztó a szeder, amely még magas, őshonos fákat is be tud borítani, és tüskés, száloptikás kábelekre emlékeztető vastag indákat növeszt. Két őshonos növényfaj máris kihalt, és ha nem kezdenek nagyszabású helyreállítási munkába, még sok követi majd őket. Miközben Robison szerepét játszottam, és érzékeny, honos

páfrányokat kerestem a szederbozót szélén, kezdtem a regényt olyan organizmusnak látni, amely Anglia szigetén virulens, invazív fajjá vált, majd országról országra terjedt, míg le nem igázta a bolygót.

Henry Fielding a *Joseph Andrews*ban „species” (fajta) néven hivatkozik szereplőire – mint olyasvalakikre, akik az egyénnél többet, az egyetemesnél kevesebbet jelentenek. Ám mivel a regény átalakította a kulturális környezetet, az emberi fajták utat nyitottak az olyan egyének egyetemes tömegének, akiknek legfeltűnőbb vonásuk, hogy azonos módon szórakoznak. Ezt a monokulturális szellemet vizionálta, és ezzel szállt szembe David a nagyszabású *Infinite Jest*ben. És regényében az ellenállás módja – annotáció, elkalandozás, a linearitás mellőzése, hiperhivatkozások – előrevetítette a még virulensebb és még radikálisabban individuális betolakodót, amely most a regény és utódai helyébe lép. A Robinson Crusoe-sziget szedre olyan volt, mint a hódító regény, igen, de én olyan-
nak is láttam, mint az internetet, ezt az okostelefonok hordozta invazív képződményt, ami ahelyett, hogy az ént képezné le narratíva formájában, az ént képezi le a világ formájában. A hírek helyett az én híreim lesznek. Egyetlen futballmeccs helyett tizenöt különböző meccs töredékei alkotnak személyre szabott fantázialigás tabellát. A *keresztapa* helyett jön „A macskám vicces szokása”. Az egyén ámokfutásba kezd, mindenki egy Charlie Sheen. A *Robinson Crusoe*-val az én szigetté vált; és most, úgy tűnik, a sziget válik a világgá.

Éjjel arra ébredtem, hogy sátram oldala a hálózsákomat veri; hatalmas szél kerekedett. Fülembé tettem a füldugómat, de úgy is hallottam a verést, majd később egy hangos csattanást. Amikor végre felvirradt, láttam, hogy sátram részben szétesett, s egy rúd darabja fityeg a sátorlapon. A szél szétkergette a felhőket alattam, és ettől kilátás nyílt az óceánra, amely meghökkentően közel volt, s a hajnal fénye piroslott ólomszürke vize fölött. Összeszedve minden képességemet, ami egy ritka madár hajszoláshoz kell, gyorsan megreggeliztem, becsomagoltam a hátizsákomba a rádiót, a mobiltelefont meg két napra elegendő ételmet, és az utolsó pillanatban – mert erős volt a szél – lelapítottam a sátramot, és sarkaira nagy köveket helyeztem, hogy ne fújja el a szél, míg távol vagyok. Kevés időm volt – Más Afuerán délelőtt tisztább az ég, mint délután –, de megálltam a refugiónál, és bevezettem koordinátáit a GPS-be, mielőtt nekivágtam a hegyoldalnak.

A Más Afuera-i rayadito nagyobb, szürkébb tollazatú unokatestvére a tüskefarkú rayaditónak, annak a megkapó kismadárnak, amelyet Chile több erdejében is láttam, mielőtt a szigetre mentem. Hogy miképp száll el egy ilyen apró fajta nyolcszáz kilométerre a parttól, hogy szaporodjon (és azután fejlődjön), azt sose fogjuk megtudni. A Más Afuera-i fajtának háborítatlan, őshonos páfrányerdő kell, és populációja, mely sosem volt nagy, most mintha csökkenne,

talán mert amikor a földre fészkel, könnyen prédája lesz a behurcolt patkányoknak és macskáknak. (Ahhoz, hogy Más Afuerát megszabadítsák a rágcsálóktól, be kellene fogni és őrizni kellene a sziget teljes héjapopulációját, aztán helikopterekről kellene mérgezett csalival beszórni a hegyes-völgyes területet, 26 ami talán ötmillió dollárba kerülne.) Úgy hallottam, hogy a rayaditót nem nehéz megfigyelni rendes élőhelyén; a nehézség abban rejlik, hogy eljussunk az élőhelyére.

A sziget magaslatai még mindig felhőkbe burkolóztak, de reméltem, hogy a szél nemsokára elkergeti őket. Amennyire térképemről meg tudtam állapítani, körülbelül ezerkétszáz métert kell felfelé gyalogolnom, hogy megkerüljek két mély szurdokot, amelyek dél felé elzárják a Los Inocenteshez vezető utat. Jó kedvre derített, hogy a túra magassági különbsége nulla lesz, de alig hagytam magam mögött a refugiót, a felhők megint összezárultak. A látótávolság száz méter alá csökkent, és tízpercenként megálltam, hogy elektronikusan bejelöljem a helyzetem, ahogy Jancsi hagyott kenyérmorzskákat az erdőben. Egy darabig egy öszvérganajjal jelölt csapást követtem, de a talaj nemsokára túl köves és kecskecsapásokkal szabdalt lett ahhoz, hogy biztosan tudjam, még mindig rajta vagyok-e az ösvényen.

Ezerkétszáz méternél délnek fordultam, és sűrű, csöpögő páfrányok közt haladtam, majd láttam, hogy utamat elzárja egy szurdok, amelynek már alattam kellene lennie. Tanulmányoztam a térképet, de a Google Earth árnyékai ugyanolyan bizonytalanok maradtak, mint amilyenek a legutóbbi tanulmányozás során voltak. Megpróbáltam elindulni a szurdok oldalán, de a páfránytakaró csúszós sziklákat és mély gödröket fedett, s a lejtő – amennyire a ködben meg tudtam állapítani – mintha egyre meredekebb lett volna, ezért megfordultam, és a GPS-szel tájékozódva visszaküszködtem magam a gerincre. Egy órája mentem utamon, de teljesen átáztam, és alig háromszáz méterre jutottam onnan, ahonnan elindultam.

Amikor megnéztem a térképet, amely egyre vízesebb lett, felidéztem az ismeretlen szót, amelyet Danilo használt. *Cordones*: nyilván hegygerinceket jelent! A gerinceket kell követnem! Megint elindultam fölfelé, csak azért álltam meg, hogy elektronikus morzsákat szórjak szét, majd egy napelemes rádióantennához, vagyis feltehetően egy csúcshoz értem. Az immár erősebb szél felhőket fújt a sziget hátsó része fölé, amelyről tudtam, hogy ezer méterrel a fókatelep fölé nyúló szirtfalakból áll. Nem láttam őket, de a puszta közelségüktől elszédültem; nagyon félek a szirtfalaktól.

Az antennától dél felé vezető *cordón* szerencsére elég vízszintes volt, és nem esett túlságosan nehezemre végigmenni rajta még az erős szél meg a nullához közelítő látótávolság ellenére sem. Jól haladtam egy fél órán át, fellelkesültem, hogy a gyér információkból kikövetkeztettem a megfelelő utat Los Inocentes felé. Végül azonban a gerinc kettévált, és választanom kellett a magasabb meg az alacsonyabb út közt. A térkép elég világosan mutatta, hogy nem

ezerháromszáz, hanem ezeregyszáz méteren vagyok. De amikor az alacsony gerincet követtem, hogy megpróbáljam csökkenteni a fölfelé gyaloglást, szédítően meredek zsákutcába jutottam. Visszatértem a magas gerincre, ami azzal a további előnnyel járt, hogy egyenesen délnek, Los Inocentes felé tart, és jóleső érzéssel fogadtam, amikor végül lejtteni kezdett.

27

Mostanra már igazán elromlott az idő, a ködből eső lett, ami vízszintesen esett, és a szélrohamok sebessége meghaladta a hatvan kilométer per órát. Amikor lefelé lépkedtem a gerincen, az kezdett ijesztően keskenyedni, majd láttam, hogy egy kisebb szikla torlaszolja el az utat. Valahogy ki tudtam venni, hogy a másik oldalon tovább ereszkedik a gerinc, bár igen meredeken. De hogyan jussak el oda? Ha körbemászom a szél alatti oldalon, azt kockáztatom, hogy belém kap egy széllökés, és lefúj. A szél felőli oldalon legjobb tudomásom szerint ezerméteres szakadék volt; ám ezen az oldalon a szél legalább nekilök a sziklafalnak, és nem fúj le róla.

Esővíztől cuppogó bakancsomban oldalaztam a szél felőli oldalon, kétszer is megnéztem, hova teszem a lábam, és mibe kapaszkodom, mielőtt megbíztam volna benne. Ahogy másztam előre, és kicsit távolabb is láttam, a szikla mögötti gerinc kezdett újabb zsákutcának tűnni, előre és mindkét oldalán sötét ürrel. Bár nagyon elszánt voltam, hogy megpillantsam a rayaditót, eljött egy pillanat, amikor már féltem újabb lépést tenni, és hirtelen kívülről láttam magam: szétterpesztett végtagokkal egy csúszós sziklafalon, vakító esőben és ádáz szélben, s még azt se tudom biztosan, hogy a helyes irányba tartok-e. Szinte olyan világosan ötlött fel bennem egy mondat, mintha kimondták volna: *amit most csinálsz, az rendkívül veszélyes*. Ekkor halott barátomra gondoltam.

David ugyanolyan jól írt az időjárásról, mint bárki, aki valaha szavakat vetett papírra, s mindennél és mindenkinél őszintébben szerette a kutyáit, de maga a természet nem érdekelte, és végképp közömbös volt a madarakkal szemben. Egyszer, amikor a kaliforniai Stinson Beach mellett autózunk, megálltam, hogy távcsővel megnézhessem egy hosszúcsőrű pólingot, amelynek nagyszerűsége nekem magától értetődik és sokat mond. Két másodpercre belenézett a távcsőbe, majd leplezetlen unalommal fordult el. „Aha – mondta a felszínes udvariasság általa használt hangsúlyával –, szép.” A halála előtti nyáron, amikor a teraszán ültem mellette, amíg ő cigarettázott, nem tudtam levenni a szemem a háza körüli kolibrikról, és elszomorított, hogy ő igen, s miközben ő mély, gyógyszeres délutáni álmait aludta, én egy közeli utazásra készülve Ecuador madarait tanulmányoztam, és megértettem, az ő kezelhetetlen nyomorúsága és az én kezelhető elégedetlenségem közt az lehet a különbség, hogy én el tudok menekülni a madarak nyújtotta örömből, ő pedig nem.

Beteg volt, igen, és barátságunk története bizonyos értelemben egyszerűen annyi, hogy én egy mentálisan beteg embert szerettem. A depressziós

ember aztán megölte magát, még hozzá kiszámítottan úgy, hogy a legnagyobb fájdalmat okozza azoknak, akik a legjobban szeretik, és mi, akik szerettük, dühösnek és elárultnak éreztük magunkat. Nem csupán azért, mert szeretetünk kudarcot vallott, hanem azért is, mert öngyilkossága elvette tőlünk az

28 embert, és nagyon nyilvános legendát csinált belőle. Olyanok, akik sohasem olvasták műveit, vagy még csak nem is hallottak róla, elolvasták a Kenyon College-ban tartott avatási beszédét a *Wall Street Journal*ban, s egy nagy és jószágos lélek elvesztését gyászolták. Az irodalmi körök, amelyek még csak egy irodalmi díj rövid jelöltlistájára sem tették egyik művét sem, most egységesen kijelentették, hogy nemzeti kincset veszítettünk el. Persze hogy nemzeti kincs volt, és író lévén ugyanúgy „tartozott” az olvasóihoz is, mint hozzám. De ha az ember történetesen tudta, hogy valódi személyisége összetettebb és bizonytalanabb volt, mint amilyennek tartják, és ha azt is tudta, hogy szerethetőbb volt – viccesebb, kelekótyább, érzelmileg szűkölködőbb, démonaival hevesebben csatázó, elveszettebb, gyerekesen átlátszó hazugságokat mondóbb és következtelenségeket művelőbb –, mint az a jóindulatú és morális éleslátással bíró művész/szent, akit faragtak belőle, akkor is nehéz nem fájlalni az azon énje ejtette sebet, amely inkább az idegenek általi tömjénezést, mint a hozzá legközelebb állók szeretetét választotta.

Akik a legkevésbé ismerték Davidet, valószínűleg azok beszélnek róla a legistenítőbben. Ez attól különösen érdekes, hogy írásaiból csaknem tökéletesen hiányzik a mindennapi szeretet. A szoros, szerető kapcsolatok, amelyek legtöbbünknek alapvetően oly sokat jelentenek, nincs helyük a wallace-i fikció univerzumában. Helyettük olyan szereplőket kapunk, akik szívtelen kényszereiket titokban tartják az őket szeretőik előtt; akik azon mesterkednek, hogy a szeretet *látzatát* mutassák, vagy bebizonyítsák önmaguknak, hogy ami szeretetnek érződik, az valójában csak álcázott önérdek; vagy legföljebb akik elvont vagy spirituális szeretetet tanúsítanak valami mélységesen visszataszító személlyel szemben – ilyen az agyvízcsöpögtető feleség az *Infinite Jest*ben, a förtelmes emberekkel készített utolsó interjú pszichopátája. David műveit képmutatók, manipulátorok és érzelmi rabságban élők népesítik be, ám akik csak látásból vagy felszínesen ismerték, az ő keservesen megküzdött figyelmességét és morális bölcsességét szó szerint vették.

David műveiben azonban az a különös, hogy legodaadóbb olvasói, amikor olvassák őket, mennyi elismerést és vigaszt, mennyi *szeretetet* éreznek. Ahogy mindannyian hajótöröttek vagyunk a magunk létszigetén – és azt hiszem, többé-kevésbé helyes, ha azt mondom, hogy legérzékenyebb olvasói ismerik a függőség, a kényszeresség vagy a depresszió társadalmilag és lelkiileg elszigetelő hatásait –, úgy fogadtunk hálásan minden új küldeményt, amely arról a legtávolabbi, Davidet jelentő szigetről érkezett. A tartalmat illetően a legrosszabbat adta nekünk magából: a Kafkáéhoz, Kierkegaard-éhoz és Dosztojevszkijéhez

mérhető alaposságú önvizsgálattal kiteregette tulajdon narcizmusának, nőgyűlöletének, kényszerességének, öncsalásának szélsőségeit, dehumanizáló moralizmusát és teologizálását, a szeretet lehetőségében való kételkedését és a lábjegyzetek lábjegyzetébe elrejtett feszélyezettségét. A forma és a szándék szintjén azonban azt, hogy így katalogizálja a tulajdon autentikus jó- 29 ságára vonatkozó kétségbeesését, az olvasó éppen az autentikus jószág adományaként fogadja: érezzük a szeretetet a művészetében, és szeretjük ezért.

Barátságunk Daviddal a hasonlóságainkon és az eltéréseinken meg a (testvéri) versengésen alapult. Néhány évvel halála előtt két legújabb könyvét dedikálta nekem. Az egyik címlapján keze körvonalát láttam; a másikén egy akkora erekció körvonalát, hogy lelogott a lapról, s alá egy kis nyilat rajzolt, mellette pedig e megjegyzést: „méretarány 100%”. Egyszer hallottam, amikor az éppen vele járó lány jelenlétében lelkesen azt mondta valaki más barátnőjéről, hogy az szerinte a „nőiesség ideálja”. David barátnője szörnyen lassan kapcsolt, és megkérdezte: „mi?”. Mire David, akinek a szókincse bárkiével vetekedett a nyugati féltekén, mély lélegzetet vett, majd kifújta a levegőt, és így szólt: „most jövök rá, hogy tulajdonképpen sose tudtam, mit jelent az ‚ideál’ szó”.

Szerethető volt, ahogy egy gyerek szerethető, és gyermeki tisztasággal tudta viszonzni a szeretetet. Ha ennek ellenére kirekesztette a szeretetet műveiből, az azért volt, mert sosem érezte igazán, hogy megérdemli. Életfogytiglani fogoly volt önmaga szigetén. Amiket a távolból szelíd kontúroknak láttunk, azok valójában szirtfalak voltak. Néha csak egy kicsit volt őrült, néha csaknem teljesen, de felnőttként soha nem volt tökéletesen mentes az örülettől. Amit ösztönénjéből látott, miközben drogokkal meg alkohollal igyekezett megszökni szigeti börtönéből, csak hogy azután a függőség még nagyobb börtönében találja magát, az mintha sohasem erősítette volna a szerethetőségébe vetett hitét. Még miután tiszta lett, még évtizedekkel a késő kamaszkori öngyilkossági kísérlete után, még azután is, hogy lassan és hősiiesen életet épített magának, méltatlannak érezte magát a szeretetre. És ez az érzés végül már megkülönböztethetetlenül fonódott össze az öngyilkosság gondolatával, mert ez volt az egyetlen biztos kiút a börtönéből; biztosabb a függőségnél, biztosabb az írásnál és biztosabb – végül – a szeretetnél.

Mi, akik a magunkba fordulás spektrumán nem helyezkedünk el annyira távol, mi, a látható spektrum lakói, akik el tudják képzelni, milyen érzés elmenni az ibolyán túl, de magunk nem vagyunk túl rajta, látjuk, hogy David tévedett, amikor nem hitt a szerethetőségében, és el tudjuk képzelni ennek kínját. Milyen könnyen és természetesen szeret az ember, ha jól van! És milyen borzasztó nehezen – filozófiailag mennyire félelmetes, önérdékből és öncsalásból álló szerkezetnek tűnik a szeretet –, ha nem! David munkásságának (számomra pedig

barátságának) egyik tanulsága mégis az, hogy a jól és nem jól lenni közötti különbség több szempontból inkább mennyiségi, mint minőségi. Bár David kinevette az én jóval enyhébb függőségeimet, és azt mondogatta, hogy fel sem tudom fogni, mennyire mértékletes vagyok, e függőségekből meg a hozzájuk tár-

30 suló titkolózásból, szolipszizmusból, radikális elzárkózásból és nyers, állati vágyakból akkor is következtetni tudok az övéi szélsőségességére. El tudom képzelni azokat a beteg mentális folyamatokat, amelyek révén az öngyilkosság úgy tűnik fel, mint az egyetlen tudatkioltó anyag, amelyet senki nem vehet el az embertől. Az igény arra, hogy legyen valamije, ami másnak nincs, az igény a titkokra, az igény az én elsőbbségének körömszakadtáig való narcisztikus igazolására, aztán az utolsó győzelem kéjesen öngyűlölő előérzetére, majd a világgal való kapcsolat végső megszakítására, mert a világ megtagadja tőle a magába fordulás örömeinek élvezetét: ebben követni tudom Davidet.

Ezt, elismerem, nehezebb kapcsolatba hozni a halála bizonyos részleteiben látható gyerekes dühvel meg az elfojtott gyilkos ösztönökkel. De még ebben is észlelem a görbetükrös wallace-i logikát, az intellektuális tisztesség és következetesség utáni valamiféle megátalkodott vágyakozást. Hogy kiérdemelje a halálos ítéletet, amelyet önmagára mért, az ítélet végrehajtásával súlyos fájdalmat kellett okoznia valakinek. Hogy egyszer s mindenkorra bebizonyítsa, ő valóban nem érdemelte meg a szeretetet, a lehető legocsmányabbul el kellett árulnia azokat, akik a legjobban szerették, méghozzá úgy, hogy otthon öli meg magát, s ezáltal szemtanúvá teszi őket. És ugyanez igaz arra, hogy az öngyilkosságot pályafutása részévé tette, méghozzá a tömjénezés utáni sóvárgásból eredő olyasféle számítással, amit utált magában, s ami alapján majd cáfolhatja (ha azt hiszi, meg tudja úszni), hogy tudatosan csinálta, aztán (ha számon kérik rajta) nevetve vagy meghátrálva elismerje, hogy aha, persze, valóban kitelik tőle ilyesmi. Elképzelem Davidnek azt az elhatározását, amellyel Kurt Cobain útjára lép, az ördög csábítóan ésszerű hangján beszélve, ahogy a *Csúrcsavar leveleiben* történik, mely mű David egyik kedvence volt, és rámutatva, hogy a saját kezűleg kimért halál kielégíti a pályája előmozdítása utáni utálatos vágyát, és egyben – mivel kapitulációt jelent azon oldala előtt, amelyet a megtámadott jobbik oldala gonosznak érzékel – alátámasztja halálos ítéletének jogosságát.

Ez nem azt jelenti, hogy utolsó hónapjaiban és heteiben élénk intellektuális beszélgetést folytatott volna önmagával Csúrcsavar vagy a főinkvizítor módjára. A vége felé már annyira beteg volt, hogy minden új gondolata – bármely témában – azonnal beleszavardott az értéktelenségéről való meggyőződésébe, s ez folyamatos rettegést és kint okozott neki. Egyik kedvenc témája, amelyet igen világosan a „Jó öreg neon” című novellájában és a Georg Cantorról írt tanulmányában fogalmazott meg, mégis az egyetlen időpillanat végtelen oszthatósága volt. Bármily folyamatosan szenvedett is utolsó nyarán, a fájdalmas gondolatai közt nyíló hézagokban még mindig sok idő jutott arra, hogy eljátszozzon az öngyilkosság gondolatával, hogy előre átvilágítsa annak logikáját, és

mozgásba hozza a terveket (amelyekből végül legalább négyet dolgozott ki) a megvalósításához. Amikor az ember eldönti, hogy valami nagyon rosszat művel, a szándék és a mellette szóló érvek egyszerre és teljes alakjukban születnek meg; ezt minden függő megmondhatja, aki épp azon van, hogy visszaessen. Bár a magáról az öngyilkosságról való elmélkedés is fájdalmas dolog, 31 ezzel David valamiképp – hogy egy másik novellájának címét visszahangozzam – megajándékozta magát.

A Davidról szóló hízelgő narratívák, amelyek az öngyilkosságra úgy tekintenek, mint annak bizonyítékára, hogy (ahogy Don McLean énekelte van Gogh-ról) „ez a világ nem annak való, aki olyan szép, mint te”, elvárják, hogy egy egységes David létezzon, egy szép és végtelenül tehetséges ember, aki miután lemondott a Nardil nevű antidepresszánsról, amelyet húsz éven át szedett, megadta magát a major depressziónak, s ezért *nem volt önmaga*, amikor elkövette az öngyilkosságot. Mellőzöm itt a diagnózis kérdését (lehetséges, hogy nem egyszerűen csak depressziós volt), és azt is, hogy egy ilyen csodálatos emberi lény miképp tesz szert ennyire eleven ismeretekre visszataszító emberek gondolatairól. Szem előtt tartva azonban, hogy szerette Csűrcsavart, és kimutathatóan hajlamos volt becsapni önmagát és másokat – gyógyulásának éveiben e hajlamot sikerült féken tartani, de eltüntetni soha –, el tudok képzelni olyan ambivalens narratívát, amely hívebben tükrözi munkássága szellemét. Maga számolt be nekem arról, hogy mindig félelemben él, nehogy visszakerüljön az elmesztályra, ahová kamaszkori öngyilkossági kísérlete juttatta. Az öngyilkosság, az utolsó nagy győzelem csábítása illegalitásba vonulhat, de soha nem szűnik meg teljesen. Davidnek bizonyosan „jó” oka volt rá, hogy lemondjon a Nardil-ről – az a félelme, hogy annak hosszú távú fizikai hatásai megrövidíthetik azt a jó életet, amelyet sikerült felépítenie magának; az a gyanúja, hogy pszichikai hatásai megzavarhatják élete legjobb dolgait (az írást meg a kapcsolatait) –, és kevésbé „jó”, önző okai is voltak: az a perfekcionista vágy, hogy kevésbé függjön az anyagtól, a narcisztikus idegenkedés attól, hogy folyamatosan lássa mentális betegségét. Én azt tudom nehezen elhinni, hogy nem voltak ugyanakkor rossz okai is. Gyönyörű morális intelligenciája és szerethető emberi gyengesége közt ott lebegett a régi függőség tudata, az a titkos én, amely – miután a több évtizeden át szedett Nardil elfojtó hatása megszűnt – végül megpillantotta a szabadulás lehetőségét, és ezt öngyilkos módon ki is használta.

E kettősség jelent meg az azt követő évben, hogy leállt a Nardillal. Furcsa és látszólag a saját érdekei ellen dolgozó döntéseket hozott a maga gyógyításáról, rendesen félrevezette a pszichiátereit (akiket csak szánhat az ember, amiért egy ilyen ragyogóan bonyolult esetet fogtak ki), és végül az öngyilkosságnak szentelt titkos életet teremtett magának. Abban az évben az a David, akit jól

ismertem és feltétel nélkül szerettem, hősiesen küzdött azért, hogy biztosabb alapokra helyezze a munkáját meg az életét, megharcolt szíváfájdító mennyiségű szorongással meg kínnal, az a David pedig, akit kevésbé ismertem, de akkor is elég jól ahhoz, hogy mindig idegenkedést és bizalmatlanságot éreztek vele szemben, módszeresen tervezte önmaga elpusztítását és az őt szeretőkön kitöltendő bosszúját.

Hogy elakadt a munkájában, miután úgy döntött, leáll a Nardillal – unta a régi trükkjeit, és nem tudott elég lelkesedést összekaparni magában ahhoz, hogy haladjon új regényével –, az lényegtelen. Imádta az írást, különösen az *Infinite Jest* esetében, és a regények céljáról folytatott sok beszélgetésünk során nyíltan megfogalmazta azt a meggyőződését, hogy a fikció a megoldás, a *legjobb* megoldás az egzisztenciális magány problémájára. A fikció volt az ő kiútja a szigetről, és amíg ez működött – amíg képes volt a szeretetét meg a szenvedélyét magányos üzeneteinek megírásába önteni, s amíg ezek az üzenetek sürgős, friss és őszinte híreként érkeztek a kontinensre –, bizonyos mértékű boldogság és remény élt benne. Amikor a fikcióhoz fűzött reménye az új regénnyel vívott több éves harca után szertefoszlott, nem maradt más kiút, csak a halál. Ha az unalom az a talaj, amelyből a függés magvai sarjadnak, s az öngyilkos hajlam fenomenológiája és teleológiája ugyanaz, mint a függésé, akkor jogosnak tűnik az állítás, hogy David az unalomba halt bele. Az „Itt és ott” című korai novellájában a Bruce nevű, tökéletességre törekvő fiatalembert felszólítja fivére, hogy gondolja meg, „milyen *unalmas* lenne tökéletesnek lenni”, mire Bruce ezt mondja nekünk:

„Meghajlok Leonardnak az unalmasságról kiterjedt és nehéz munkával megszerzett tudása előtt, de határozottan kijelentem, hogy mivel az unalmasság tökéletlenség, definíció szerint lehetetlen, hogy egy tökéletes ember unalmas legyen.” Ez jó vicc; logikája mégis fojtogató. Ez a „mindent és még annál is többet” logikája, amely David egy újabb címét visszhangozza, s ő mindent és még annál is többet akart az írásaitól és az írásainak. Ez az *Infinite Jest*ben már neki dolgozott. De ha megpróbálunk még többet adni ahhoz, ami már így is minden, azzal azt kockáztatjuk, hogy semmink sem marad: hogy unalmasak leszünk a magunk számára.

Robinson Crusoe-ban az a mókás, hogy ő a Kétségbeesés szigetén eltöltött huszonnyolc éve alatt sohasem unatkozott. Beszél, igen, kezdeti munkájának kimerítő voltáról, később elismeri, hogy „elcsigázta” a kutatás a kannibálok után, panaszkodik, hogy nincs pipája, amellyel elszívhatná a szigeten talált dohányt, és a Péntek társaságában töltött első évről azt mondja, hogy „a szigeten töltött éveim közül a legkellemesebb”. De a *stimuláció* utáni modern vágy teljességgel hiányzik belőle. (A regény legmeghökentőbb részlete talán az, hogy Robinson a „három teli hordó rumot” negyed századon át beosztja; én mindháromat egy hónap alatt meginnám, csak hogy túl legyen rajta). Bár mindig a szabadulásról álmodozik, nemsokára „titkos örömet” érez, hogy a szigeten minden az övé:

„...a világot olyan távoli jelenségnek láttam, amellyel semmi dolgom, amelytől nem várok semmit és nem vágyom semmire. Nem volt már közöm hozzá, és úgy gondoltam, nem is lesz többé.”

Robinson azért képes túlélni a magányt, mert szerencséje van; azért békél meg helyzetével, mert hétköznapi ember, szigete pedig való- 33
ságos. Davidnek, aki nem számított hétköznapiinak, és akinek a szigete virtuális volt, végül nem maradt mása a túléléshez, mint a tulajdon érdekes énje, s az önmagunkból létrehozott virtuális világ problémája rokon azzal a problémával, hogy belevetítjük magunkat egy kibervilágba: végtelenek a virtuális terek, amelyekben stimulációt kereshetünk, de maga a végtelenség, a kielégülés nélküli folytonos stimuláció bebörtönzi az embert. Hogy minden és még annál is több legyen, az az internet törekvése is.

A szédítő hely, ahonnan az esőben visszafordultam, alig több mint egy kilométerre volt La Cucharától, de a visszatérés két órába telt. Az eső most már nemcsak vízszintesen esett, hanem sűrűn is, és nehezen tudtam egyenesen állni a szélben. A GPS-készülék lemerülésről szóló üzeneteket küldött, de folyton be kellett kapcsolnom, mert olyan kicsi volt a látótávolság, hogy nem tudtam tartani az egyenes vonalat. A refugio már csak ötven méterre volt, de még így is tovább kellett mennem ahhoz, hogy ki tudjam venni a körvonalait.

Bedobtam átázott hátizsákomat a refugioóba, leszaladtam a sátramhoz, és láttam, hogy átalakult esővíztárolóvá. Sikerült kiráncigálnom belőle a habszivacs matracot, elvittem a refugioóhoz, aztán visszamentem, kiszedtem a sátorból a rudakat, kiöntöttem belőle a vizet, az egészét fölnyalálolva megpróbáltam a benne lévő dolgokat félig-meddig szárazon tartani, és visszasiettem az emelkedőn a vízszintesen vágó esőben. A refugio az átázott ruhák és felszerelések katasztrófaövezetévé vált. Két órát töltöttem különböző szárítási módszerekkel, majd egy órán át kutattam a táborhelyen sikertelenül a sátor egyik fontos alkatrésze után, amelyet őrhánásomban elvesztettem. Aztán egy pillanat alatt elállt az eső, a felhők elvultak, én pedig ráébredtem, hogy ennél drámaibb szépségű helyet még életemben nem láttam.

Késő délután volt, a szél az észveszejtőn kék óceán felé fújt, és eljött az idő. La Cuchara mintha nem is a földhöz tartozott volna, inkább a levegőben lebegett. A csaknem-végtelenség érzete töltött el, a napsütés a zöldnek meg a sárgának több árnyalatát varázsolta elő a hegyoldalakra, mint amennyit a látható spektrum tartományáról képzeltem, a színek kápráztató csaknem-végtelenségét, és az ég oly hatalmas volt, hogy nem lepődtem volna meg, ha megpillantom a kontinentst a keleti horizonton. A maradék felhők fehér foszlányai száguldottak lefelé a csúcsról, elsuhantak mellettem, majd eltűntek. A szél fújt, én pedig sírva fakadtam, mert tudtam, hogy itt az idő, és nem készültem fel; sikerült elfelejtennem.

Elmentem a refugióhoz, és fogtam a David hamvait tartalmazó kis skatulyát, a „könyvecskét” – hogy az ő szavával éljek, amit a matematikai végtelenről írt, nem rövid könyvére alkalmazott jót derülve –, majd visszasétáltam vele a táborhelyhez, hátszélben.

34 Minden pillanatban egy csomó különböző dolgot csináltam. Még sírás közben is a talajt fürkésztem sátram hiányzó darabja után, elővettem zsebemből a fényképezőgépet, és megpróbáltam elkapni a fény meg a táj menyeyei szépségét, miközben átkoztam magam, hogy ezt csinálom, holott csakis gyászolnom kellene, s azt mondtam magamban, rendben van, hogy nem sikerült megpillantanom a rayaditót ezen a minden bizonnyal egyetlen látogatásomon – hogy jobb így, és itt az ideje, hogy elfogadjam a végességet meg a befejezetlenséget, hagynom kell, hogy bizonyos madarak örökre láthatatlanok maradjanak, s hogy ennek az elfogadásnak a képességét én megkaptam, szeretett, halott barátom pedig nem.

A szirt végén két összeillő sziklához értem, amelyek együtt valamiféle ol-tárt alkottak. David úgy döntött, hogy elhagyja azokat, akik szeretik, és a regény világának meg az olvasóinak adja magát, én pedig kész voltam rá, hogy ehhez minden jót kívánjak neki. Kinyitottam a skatulyát, és felhajítottam a hamvakat a szélbe. Néhány szürke csontdarab lehullott alám, a lejtőre, de a hamut elkapta a szél, és beleveszett az ég kék boltozatába, kirepült az óceán fölé. Megfordultam, és visszaballagtam a refugio felé, ahol majd az éjszakát töltöm, mert sátram harcképtelenné vált. Úgy éreztem, végeztem a dühvel, csupán magamra maradtam, és végeztem a szigetekkel is.

A hajón, amely visszavitt a Robinson Crusoe-ra, velem utazott ezerkétszáz homár, két megnyúzott kecske meg egy vén homárhalász, aki miután felszedte a horgonyt, azt ordította, hogy a tenger nagyon háborog. Aha, bólítottam, kicsit háborog. „*No poco!* – üvöltötte komolyan. – *Mucho!*” A legénység ide-oda taszigálta a véres kecskéket, és én láttam, ahelyett hogy egyenesen Robinson felé indulnánk, negyvenöt fokkal dél felé fordulunk, nehogy felboruljunk. Letántorogtam a fedélzet alatti apró, büdös kajütbe, és levettem magam egy priccsre, ahol – miután egy-két órán át markoltam a priccs szélét, nehogy leessem róla, miközben megpróbáltam gondolni valamire, bármire, aminek nincs köze a tengeribetegséghez, és (mint később kiderült) leizzadtam magamról a tengeribetegség elleni tapaszt, amelyet a fülem mögé ragasztottam, s hallgattam, hogyan csapkodja és veri a víz a hajótestet – egy nejlonzacskóba hánytam. Tíz órával később, amikor visszamerészkedtem a fedélzetre, arra számítottam, hogy látni fogom a kikötőt, de a kapitány annyit lavírozott, hogy még mindig ötórányi út volt hátra. Nem bírtam szembenézni vele, hogy visszatérjek a priccsre, és még mindig túl rosszul voltam ahhoz, hogy tengeri madarakat nézzek, ezért öt óra hosszat álltam, és nem csináltam sokat, csak elképzelttem, hogy kicserélem a repülőjegyemet, amely a következő hétre szól azért, hogy ha késlekedem, akkor is elérjem a gépet, és előbb megyek haza.

Valószínűleg akkor volt ekkora honvágyam, amikor legutóbb egyedül sátoroztam. Három nap múlva a kaliforniai nő, akivel élek, barátainkkal nézi majd a Super Bowl-t, s amikor arra gondoltam, hogy mellette ülök a kanapén, martinit iszom, és a Green Bay hátvédjének, Aaron Rodgersnek, a kaliforniai sztárnak drukkolunk, *kétségbeesetten* szerettem volna elhagyni a szigeteket. Mielőtt 35 elindultam Más Afuerára, már láttam a Robinson két, honos szárazföldi madárfajtáját, és az a kilátás, hogy még egy hetet ott töltsék, s esélyem se legyen rá, hogy valami újat látok, fojtogatóan unalmasnak tűnt – olyan gyakorlatnak, amely éppen attól a lázas tevékenységtől foszt meg, amely elől olyannyira el akartam menekülni, s amelynek örömteliségét csak most értékeltem.

Visszatérve a Robinsonra megkértem a fogadóst, Ramónt, hogy próbáljon meg nekem jegyet szerezni az egyik másnapi járatra. Kiderült, hogy mindkét járat tele van, de miközben ebédeltem, az egyik légitársaság helyi alkalmazottja lépett be a vendéglőbe, és Ramón erősködött, hogy hadd repüljek egy harmadik, teherszállító járatral. Az alkalmazott nemet mondott. De mi van a másodpilóta ülésével?, kérdezte Ramón. Nem ülhetne a másodpilóta helyére? Nem, felelte az alkalmazott, a másodpilóta ülése is tele lesz homáros ládákkal.

Így hát, jöllehet már nem akartam, gazdagodtam az élménnyel, hogy valóban egy szigeten rekedek. Ugyanazt a rossz chilei fehérkenyeret ettem minden étkezésnél, ugyanazt a meghatározhatatlan fajtájú halat kaptam mártás és fűszerek nélkül ebédre és vacsorára. Hevertem a szobámban, és befejeztem a *Robinson Crusoe*-t. Képeslapokat írtam, hogy válaszoljak arra a kupac levélre, amit magammal vittem. Gyakoroltam, hogy fejben beillesszem a chilei spanyolba azokat az „s” betűket, amelyeket beszélői kihagytak. Jobban megnéztem magamnak a Juan Fernandez-i kolibrit, ezt a pompás, nagy, fahéjszínű madarat, amelyet komolyan veszélyeztetnek az invazív növény- és állatfajták. Túrát tettem a hegyeken túli legelőre, ahol a sziget évi billogozó fesztiválját tartották, és néztem a lovasokat, akik karámba terelték a falu csordáját. A környezet látványos volt – elnyúló domboldalak, vulkanikus csúcsok, tarajos hullámú óceán –, de a dombok csupaszok voltak, és mély barázdákat szántott rájuk az erózió. A százegynéhány marhából legalább kilencven alutáplált volt, legtöbbjük annyira csontvázszerű, hogy meglepőnek tűnt, hogy egyáltalán állva tudnak maradni. A csorda hagyományosan tartalék fehérjeforrásnak számított, és a falusiak még mindig élvezték a laszszózás meg a billogozás rituáléját, de vajon nem látták, micsoda szomorú paródia lett a rituáléjukból?

Mivel még három napot ki kellett töltenem, és térdemet megviselte a lejtőkön való gyaloglás, nem maradt más választásom, mint belekezdeni Samuel Richardson *Pamela* című, első regényébe, amelyet főképp azért vittem magammal, mert sokkal rövidebb, mint a *Clarissa*. Mindössze annyit tudtam a *Pameláról*,

hogy Henry Fielding kigúnyolta a maga első regényírói vállalkozásában, mely a *Shamela* címet kapta.^{2*} Azt nem tudtam, hogy a *Shamela* csak egy volt a sok mű közül, amely a *Pamelára* adott közvetlen reakcióként született, és hogy a *Pamela* csakugyan a legnagyobb szenzáció volt Londonban 1741-ben. De amint

36 elkezdtem olvasni, megértettem, miért: a regény lenyűgöző, szikrázik a szextől meg az osztálykonfliktusoktól, és olyan sajátosan részletezi a lelki szélsőségeket, mint előtte még semmi. Pamela Andrews nem minden és még annál is több. Ő egyszerűen és páratlanul Pamela, egy gyönyörű cselédlány, akinek erényét tartósan és leleményesen ostromolja néhai munkaadója fia. Története a szüleinek írt leveleiben bontakozik ki, és amikor megtudja, hogy e leveleket feltartóztatja és elolvassa az őt elcsábítani vágyó férfi, Mr. B., továbbra is írja őket, *tudván, hogy Mr. B. elolvassa őket*. Pamela jámborsága és pózoló hisztériája elkerülhetetlenül feldühített egy bizonyos fajta olvasót (az egyik válaszképp született mű úgy gúnyolta ki Richardson alcímét – *Az erény jutalma* –, hogy azt írta helyette: *A hamis ártatlanság leple*), de a lány harsány erényessége és Mr. B. kéjvágó machinációi mögött egy elképesztően előadott szerelmi történet rejlik. E történet realisztikus ereje tette a könyvet ily földrengető szenzációvá. Defoe kijelölte a határait a radikális individualizmusnak, amely még az olyan új regényíróknak is gyümölcsöző téma maradt, mint Beckett és Wallace, de Richardson követte ki elsőnek az utat az olyan egyének szívéhez és lelkéhez, akiknek magányát legyőzte a szerelem.

A *Robinson Crusoe*-nak pontosan a felénél Robinson, amikor már tizenöt éve egyedül van, fölfedez egy emberi lábnyomot a parton, és valósággal beleőrül a *rémületbe*. Miután arra a következtetésre jut, hogy a lábnyom se nem az övé, se nem az ördögé, inkább valami kannibál behatolóé, átalakítja kertés szigetét erődítménnyé, és több éven át másra se tud gondolni, mint a rejtőzködésre meg a képzeletbeli hódítók visszaverésére. Elcsodálkozik annak iróniáján, hogy:

„Úgy tekintettem magamra, mint akit eltiltottak az emberi társadalomtól, magányos, csöndes életre ítélték, és nem tartottak méltónak arra, hogy az élők között elfoglaljam a helyem... Most pedig képtelen módra megrémít az a lábnyom, és már egy ember látványának a gondolatától is remegek.”

Defoe lélekbrázolása sehol sem volt lényeglátóbb, mint abban, ahogy elképzelte Robinsonnak a magánya megszakadására adott reakcióját. Az első realisztikus portrét rajzolta fel nekünk a radikálisan elszigetelt egyénről, majd – mintha a novellisztikus igazság vette volna rá – bemutatta, milyen beteg és őrült dolog valójában a radikális individualizmus. Nem számít, mennyire gondosan védjük énünket, egy másik valóságos személy egyetlen lábnyoma elegendő, hogy emlékeztessen bennünket az élő kapcsolatok végtelenül érdekes kockázataira. Még a Facebook is, amelynek felhasználói milliárdnyi órát fordítanak együttesen arra, hogy helyrehozzák önértékelésüket, tartalmaz egy ontológiai kijáratot, a Kapcsolat menüpontot, amelynek válaszlehetőségei közt

ott szerepel a „bonyolult” szó is. Ez talán csak eufemizmus a „szakítófélben” válaszra, de egyben az összes többi lehetőség leírása is. Amíg ilyen bonyolult életünk van, hogyan mernénk hát unatkozni?

(Fordította: Greskovits Endre)

37

¹ A szövegben szereplő idézeteket Lengyel Tamás fordításában közöljük.

² Szójáték: shame = szégyen.

Új Forrás 2016/8 – Jonathan Franzen: távolabbra
A Robinson Crusoe, David Foster Wallace és a magány szigete

